

TOPÍRAQ QALA SARAYÍNDAGÍ ARXEOLOGIYALÍQ IZERTLEWLER

Utemisov Islam Satbaevich

*Berdaq atındağı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti
Arxeologiya qánigeligi 2-kurs magistranti. Nókis qalası*

Topıraq qala esteligi Qaraqalpaqstan Respublikasınıń Ellikqala rayonu aymaǵında jaylasqan. Házirgi waqıtlarda esteliktıń átirapında xojalıq atızları bar. Burın ol jerde shor tegislikler hám qumlıqlar bolǵan. Bul jerlerde eski atızlar, jap-salmalardıń hám iri Gawhara kanalınıń suwǵarıw tarmaqları bolǵan.

Ol tuwralı orta ásirlerdegi jazba maǵlıwmatlar derek beredi. Gawxara tarmaqları tuwralı B.V. Andrianov basqarǵan Xorezm arxeologiyalıq-etnografiyalıq ekspeditsiyası kóplegen maǵlıwmat beredi. Qalanıń dáwirindegi oasis jaqsı izertlenbedi, ásirese XII-XIII ásirlerdegi Gawxara átirapındaǵı xalıq tıǵız jaylasqan hám ol jerdegi jerler jaqsı islengen. Ol jerdegi ómir kóplegen júz jıllarda dawam etken. Bularǵa qaramastan bir neshe jerden áyyemgi kanallardıń orınları tabıldı. Topıraq qaladan 2-2,5 shaqırım túsligirekte eni 20 m, eni tárepi topıraq penen úyilgen kanallardıń izi tabıldı.¹²¹ Qayshılardıń biyikligi 4-6 metrge jetedi. Samolyottan túsilgen súwretlerde Topıraq qalanıń átirapında úlken atızlar bar. Esteliktıń batus tárepinde, qándeke jaqın jerde júzingershilik bolǵan. Onıń atızları jaqsı kórinip turıptı. Qaladan túslikte hár qıylı kólemdegi atızlar bar. Esteliktıń túsliginde úlken jol bar. Ol bir-neshe shaqırımındaǵı kanalǵa shekem sozılıp turıptı.¹²²

Túslük-shıǵıs tárepte atızlardıń ishinde qandayda qurılıslardıń bolǵanlıǵı belgili. Qalaǵa jaqın jerde xalıq jasamaǵan. Qurılıslar 1,5-2 shaqırım qashıqlıqta bar. Ásirese qalanıń arqa-batus tárepinde qızıl qalaǵa jaqın jerde qurılıslardıń qaldıqları bar. Olardıń gey birewinde hár qıylı reńdegi sıbawdıń sınıqları ushırasadı.¹²³

Arqadaǵı diywalǵa ásirese arqa-batus tárepke jaqın jerde saray salınǵan. Ol jerden úlken ójireler ashıldı. Kishkene ójirelerde hám svod penen jawılǵan ójirelerde bar.¹²⁴ Qurılıs úlken bolıp qalanıń múyeshindegi qurılıstıń qasında jaylasqan. Onıń ishinde qurılıslar joq ekenligi anıqlandı. Bul jerde baǵ bolǵan bolıwı múmkin. Onıń arqa-batus tárepinde Qızıl qala jaylasqan. Ol úlken tırnaqqa salınǵan. Ójireleri gerbish penen órip bastırılǵan. Olar áskeriy gornizon esaplanǵan. Ol tuwralı onıń qurılısı guwa boladı.¹²⁵

Platformanıń shıǵıs tárepinde qam gerbishlerden órilgen minara tárizli úlken qurılıs bar. Ol kiriw dárwazası ekenligi belgili boldı. 1950-jılı sarayǵa kiriw usı platforma menen arqa-shıǵıstaǵı qurılıstıń ortasınan ekenligi shama menen kórsetildi. Biraqta úlken jumıslardan soń, ol jerden awız belgisiz bolǵan. Sonda sarayǵa aspa kópir arqalı kirilgen degen usınıs bolǵan. 1969-jılı bul boljawǵa bir-qansha ózgeris kirgizildi. Qurılıstıń úsh tárepinen diywaldıń júzi

¹²¹ Андрианов Б.В. Древние оросительные системы Приаралья М- 1969. С.134-135.

¹²² Толстов. С.П. Древний Хорезм М., 1948. С.41-42.

¹²³ Топрак кала. Дворец. М., 1981., С.8-11.

¹²⁴ Лоховиц В.А. Рапорт Ю.А. Работы в Топрак кала. АО, М., 1977. С.527-528.

¹²⁵ Неразик Е.Е. Сельские поселения афригидского Хорезма. М., 1966. С. 69.

ashildi. Ol úlken minara eken. Onıń razmeri 26x25 m. Bul qurılıstı qalanıń ishki tárepinen dárwaza bar ekenligi belgili bolǵan.

Qurılıstıń shıǵıs tárepinde arqaǵa qaray qurılǵan tekshe bar. Ol minaranıń qurılısı menen tutas salınǵan. Sonda minara hám tekshe Oraylıq qurılısqa shıǵatuǵın jol retinde qurılǵan¹²⁶. Teksheniń eni 1,5 m, biyikligi 15 sm hám eni 20 sm. Teksheniń shıǵıs tárepinen diywal bolǵan. Teksheden 3,5 túslikte kúli bar oshaq bolǵan. Ol oshaqta ottıń kúshin kórsetetuǵın qásiyeti bolǵan degen túsinikke kelip shıǵadı. Teksheniń tek segizi saqlanǵan. Onıń joqarǵı bólimi buzılıp ketken. Minaranıń arqa-shıǵıstaǵı bólimi onlaǵan metr biyikte jaylasqan. Ol hám oraylıq bólim 14,3 metrde teńlesedi. Olardıń qanday bolǵanlıǵın anıq aytıw qıym.

Minaranıń arqa-shıǵıstaǵı múyeshi oraylıq qurılıstan 2 m biyiklew saqlanǵan. Bunnan qorǵanıw maqsetinde tekshedegi joldı baqlap turǵan bolıwı múmkin. Birinshi ójire oraylıq qurılıstıń shıǵıs shegarasında jaylasqan. Dálizdiń eni 3 m. Oǵan minaraǵa kelgennen baslap jol bolǵan. Esikten adamlar kirgen. Ol jaqsı bezelgen. Onnan qońsı ójirelerge kirgen. Arqa táreptegi ójireniń saqlanıwı jaqsı. Onnan parad ójiresine hám sıymıw ornına kirgende onıń dáslepki qurılısı kórinedi. Olar bes tar hám biyik ójirelerden ibarat kompleks edi. Olar qam gerbishler menen órip bastırılǵan. Ójirelerdiń turnaǵında eki qatar gerbishten órilgen ishke shıǵıp turǵanlıǵı anıqlandı. Olardıń aralıǵı 4,5 metrden 7 metrge shekem. Bunday qurılıstıń eni 1,6 m, qalıńlıǵı 0,6 m, oǵan sútinniń negizi qoyılǵan. Koridor eni 1,6 m. Sútinnen joqarıdaǵı diywal koridordıń sútiniń bastırıp turǵan. Sútın shıraylı etip koridordı hám basqa ójirelerdi bastırǵan. Olardıń birewleri juwılıp ketken, al gey birewleri sońǵı qurılıs waqtında buzılǵan. Ulıwma sütünlerdi saqlanǵan qurılıs boyınsha ańsat tiklewge boladı. Bul jerde bes tar ójireler bolıp, olar 8 m biyiklikte bolǵan.

Saraydıń shıǵıstaǵı diywalında tar aynaları bar. Olar hár túrli reńde boyalǵan. Házirgi waqıtta diywalda kók boyaw saqlanǵan. Saraydıń ójirelerinde kókshil boyaw menen boyalǵan. Basqa boyalǵan qaldıqları tabılǵan. Koridordıń arqa bóliminen boyalǵan diywaldıń bólegi tabıldı. Ol jerden qızıl-qońır, qara boyaw menen bezelgen, kók tochka aq reńge túsirilgen bólekleri tabıldı. Qara-qońır spiral tárizli aqqa boyalǵan bólimide bar. Shıǵıstaǵı bóliminen qońır segiz juldızlı, qońır-qızǵısh túrdegi boyawda tabılǵan. Liliya gúliniń qızıl hám qara reńde qońır túrge túsirilgen. Taǵıda kók topıraqlar koridordan boyalǵan diywaldıń sıuqları tabıldı.

Olar onsha kóp emes. Haqıyqatında olar basqa ójireden bolǵan bolıwı múmkin. Olardıń ishinde aq kiyimli adamnıń bólegi bar. Ol qara, qızıl reńler menen boyalǵan. Ol bólekler arqadaǵı diywalǵa jaqın jerden tabıldı.

Poldıń ústinde topıraq bar. Onıń ústinde qulaǵan sıbaw, juwılǵan gerbishler hám basqa zatlar belgili. Haywanat súyekleri, pár, jemistiń qaldıǵı, shaqalar hám qamıs tabılǵan. Ol jerde geyde ot janǵan.

Shıǵıw esiginiń aldında 2 hám 3 ójireler bar. Onıń bir tárepinde awzı bar. Nátiyjede shıǵıstaǵı ójire menen 2 ójireni tutastradı. Onıń polınan úsh bronzadan islengen altın jalatılǵan arıslannıń bası tabıldı. Onıń biyikligi 6 sm hám qulaǵı bar. Taǵıda mıs shegeler tabıldı. Olardıń uzınlıǵı 3,5 sm. Olar menen arıslannıń bası taqtayǵa bekitilgen. Ol qapınıń

¹²⁶ Топрак кала.Дворец. М.1981., С.53.

taxtayı bolgan. Ol qapıda qıstırılğan hár qıylı jaman zatlardan qorǵaydı. Bunday zatlar erte orta ásirlik qurılıslarda belgili¹²⁷. Ójireniń maydamı 15 m². Diywalında onsha úlken emes, qızıl reńde sızılğan boyaw bar. Túslik-shıǵıs tárepinde esigi bar. Esik arqa menen bastırılğan.

№3 ójireniń uzunlıǵı shıǵıstan batisqa qaray 10 m hám eni 4 m. Onıń túslik, batis hám arqa diywalına tutas tapshan bar. Túsliktegi diywalında tórt múyeshli tekshe bar. Onıń tómenge qáddi suara menen teńdey. Razmeri 2x0,7 m. Arqadaǵı diywalında tórt tekshe bar. Olardıń eni 1m, tereńligi 0,6. ol svod penen bastırılğan. Olarda boyawlardıń qaldıqları bar.

Ójirelerdiń qurılıslarına qarap ol jerde sarayǵa kelgenlerdi qabil alatuǵın orın bolğan. № 2 ójirede qalıńlıǵı 30-40 sm bolğan bos topıraq bar. Onıń ústine remont esabıman salınğan diywal bar. Shıǵıstaǵı ójirege kiriw awzı bekitilgen. № 3 ójireden awız ashılıp ol ójire xojalıq zatların saqlawda qollanılğan. №2 ójirede xum tónkerilip kómilgen. Onıń ústine oshaq qurılğan. Ol jerden poldıń ústinen haywanatlardıń súyekleri hám gulal ıdıslarınıń sınıqları tabıldı. Ekinshi poldan oq jaydıń oǵınıń ushı tabıldı. Taǵıda bul jerden altın sırǵa jemchugi bar tabıldı¹²⁸.

№ 3 ójireniń shıǵıs tárepinde eki ot janǵan orın tabıldı. Ol jerde kóplegen kul, kúygen jer hám gulal ıdıslarınıń sınıqları kóp edi.

№4 ójire (arqadaǵı ójire) hám №5 ójire (arqa-shıǵıstaǵı ójire). Shıǵıstaǵı ójireniń arqa tárepinde batisqa qaray awzı bolğan. Onnan soń dárriw oraylıq qurılıstıń bir tárepi poldan tómenge qaray juwılğan. Bul jerden batisqa qaray sozılğan koridor bar. Oǵan tiykar retinde qumıń ústinde jaylasqan gerbishler sebep boladı. Ol sırtqı arqadaǵı saraydıń diywalı menen paralel hám onnan 2 m qashıqlıqta jaylasadı. Arqa ójireniń uzunlıǵı 27 m. Onıń biyikligi hám bezeniwi tuwralı shıǵıstaǵı ójirege uqsaydı.

Túsliktegi koridor-arqa-shıǵıstaǵı ójire menen baylanısqa. Onıń uzunlıǵı 14,8 m. Eni 6,2 m. Onıń diywalları júdá buzılğan. Tek túslik-batis múyeshinde 1,5 m biyiklikte saqlanğan. Ol jerde mádeniy qatlam jaqsı saqlanğan. Arqa-shıǵıstaǵı ójire jaqsı bezelgen. Ol jerde reńli súwretler bar. Súwretler geometriyalıq, ósimlik súwretlerden ibarat bolıp, qızıl hám qara reńde aq sıbawǵa sızılğan. Olarda tiykarıman ósimliklerdiń súwreti, tolqın súwretleri salınğan. Olar kók-sur hám qara reńde sızılğan. Olardıń ishinde júzimniń japıraǵı qızıl hám qara túrde sızılğan.

Túslik-batıstaǵı múyeshite ılaydan islengen skulptura tabıldı. Ol poldan 1 m biyiklikte jatır. Ol túsliktegi diywaldan qulaǵan. Buǵan uqsan zatlar № 38 ójireden tabıldı. Ondaǵı tabılğan skulpturalardıń úlkenligi haqıyqatlıqqa tuwra keledi. Tabılğan bóleklerine qaray otırıp ol skulpturani tolıq qálpine keltiriwge boladı. Onıń bólekleri 0,5 m tereńlikten tabıldı. Hayaldıń kórinisi bolıp, ol uzun qızǵısh kóylekte bolğan. Onıń kókirek bóliminde úsh lenta bolğan. Uzun jeńli kiyim bolıp, shıǵanaǵınan qayırılıp qolındaǵı bilezikti uslap turıptı. Onıń janbası jyırılqanıp islengen sharf iyninen páske túsip tur. Qızǵısh reńde qızıl hám qara túrde güller sızılğan. Shep qolı saqlanbaǵan¹²⁹.

¹²⁷ Лоховиц В.А. Рапопорт Ю.А. Работы в Топрак кала АО 1978. С.528.

¹²⁸ Топрак кала. Дворец. М.1981. С.57.

¹²⁹ Топрак кала. Дворец. М.1981. С.58.

Ekinshi skulptura júzi joqari qarap jatur. Ol túslíktegi diywaldan 0,6 m qashıqlıqta, iyni menen batisqa qarap jatur. Ondağı kiyimi qızıl, jıyıqları qara kraska menen islengen. Oń iyninde úlken bantik bar. Moyınnıń tómeninde bezeniw zatları bar.

Qolı menen kókireginiń tusında dóńgelek nárseni uslap turıptı. Onda qońır qızgısh reń belgili. Ol júzimniń solqımı. Moyında jıńışke hám dóńgelek bezeniwleri bar. Onnan páste qızıl reńde kiyimniń jaǵası bar. Onda úsh múyeshlikler sızılǵan kóylegi kók reńde bolǵan.

Egerde bul úsh adamniń skulpturası bir qubılıstı kórsetken bolsa. Onıń oraylıq bóliminde birewi turıp, qolına anar uslap tursa, qaptalında hayal turǵan bolıwı kerek.

Úlken ójirede esteliktiń taslamp ketken waqıtı kórinedi. Batıstağı diywaldağı poldıń qáddi 14,67 m biyiklikte anıqlanǵan. Onıń üstindegi mádeniy qatlamda haywanlardıń súyegi, jún, saban, qamus, geshirdiń qabırshaǵı, ıdıstıń sınıqları hám afrigidler dáwiriniń gúzeleriniń bólekleri tabıldı.

№6 ójireniń kópshilik bólimi buzılǵan. Onıń uzınlıǵı 16,6 m hám eni 11m (maydanı 180 m²). Diywallarınıń qalınlıǵı 2 m. Diywallarında súwretler sızılǵan. Olardıń tek ayırım kishkene bólekleri tabılǵan. Olar qızıl, qara hám aq reńde boyalǵan. Túslíktegi diywaldıń ortasında esik bar. Ol arqalı arqadağı ójire menen tutasadı.

Ójireni ózgerisler menen qayta qurǵan. Batis diywalı tegislengen hám qalınlıǵı 12 sm sıbaw menen sıbalǵan. Qapınıń ornı tabılǵan. Ol túslíktegi diywalda edi. Súwretler salınǵan diywaldıń üstine sıbaw júrgizilgen. Túslíktegi diywaldıń qasına qalınlıǵı 25 sm topıraq úyilgen. Onıń üstine qalınlıǵı 1,5 m diywal qoyılǵan. Bul dáwirde ójireniń diywalınıń uzınlıǵı 12,2 m jetken.

Saraydıń oraylıq bólimi eń úlken ójire (№11) bolıp, onnan sońǵı ójire háwli bolıp (№ 11 a), soń úlken ójire hám haywan (№ 11 b) esaplanadı. Ójirelerdiń maydanına qaraǵanda ol jerde kóp adamlar bolıp saraydağı úlken máresimge arnalǵan. Úlken ójireden, kishkene ójirege (№7), kishkene ójirelerge (№8 hám №9), tórdegi ójirege (№ 10) hám úlken háwliлерge (№12 hám №13) jol barǵan.

Arqadağı koridordıń eni 2 m hám uzınlıǵı 22 m. Onıń batis tárepinde

№ 7a ójire bar. Koridordıń arqa-batıstağı múyeshinde diywal 4,4 m biyiklikte. Onnan 3,3 m tómende koridor bar. Usı tegislikte onı bastırǵan aǵashtıń ornı bar. Bunnan 2 etaj bolǵanlıǵın bilemiz. Onıń ortasında awız bolǵan 7 a ójireniń ishinde oshaq bolǵan. Ol gerbishten órilgen. Razmeri 190x145 sm bolǵan. Onıń tómenge gerbishleri saqlanǵan. Olar tórtew, atanaq tárizli jaylasqan. Onda ot jaqqan. Oshaq isenim ornı bolǵan. Esikke 0,5 m jol qaldırılǵan. Demek otqa sıymıp ótkenliginen derek beredi¹³⁰. Usınday oshaq koridordıń shıǵısında bolsa kerek. Úlken ójirege eki ottıń ortasınan kirgen.

Koridor jaqsı bezelgen. Arqadağı diywalda súwretler saqlanǵan. Pol buzılǵan. Diywaldağı súwretlerde eki adamniń súwreti. Birewi er, ekinshisi hayaldıń súwreti. Olardıń qálegen haqıyqıy adamnan úlkenirek. Oǵan jaqın jerde hayaldıń súwreti sızılǵan. Qızıl menen islengen súwretlerde qara liniya menen boyalǵan. Súwrettiń kelbeti tolıq saqlanbaǵan. Ondağı

¹³⁰ Тэйлор Э. Первобытная культура М., 1939. С.510-517.

moyini oramal menen oralgan. Onin arqasida qara shashi bar. Adamnin on qoli toliq emes. Shep qoli sharf ham plash penen bekitilgen. Suvrettiin paski tarepinde beli sizilgan. Hayaldin suvretiniin qasinda er adamnin suvreti bar. Onin on qoli qayirilgan. Shep qoli qizgish plash penen jabilgan. Er adam uzun qara shapan kiygen. Onin ayırım jerlerinde kók jol sızığı bar. Shapannin beli qızıl belbew menen baylangan. Bul eki er ham hayaldin suvreti edi.

Ójireniin topırağında qońır-qızgish ham qara reńdegi boyalgan sıbawdin sııqları bar. Ol jerde adamnin bası poldan 2,3 m bálentlikte jaylasqan. Ondağı suvrette shaxmat tárizli sızilgan. Ondağı gúldin eki toparı bar. Ol tyulpan yamasa liliya gúli edi. Ekinshi gúl segiz japıraqlı edi. Gúlleri aq túrde bolıp, olar qızıl-qońır liniya menen sızilgan.

Poldin sıbawı jaqsı saqlangan. Paski pol menen ekinshi poldin ortasında topıraq ham kraskanin sııqları bar. Usı qáddinen 8 ójirege esik jaylasqan. Túsliktegi diywalğa úsh ılaydan biyiklik bar. Ol ne ushin salınğanı belgisiz. Úshinshi pol 10 sm biyiklikte jaylasqan.. Poldin ústinde gúlal ıdıslardin sııqları ham haywanlardin súyegi tabılğan. Qulağan topıraqta reńli sıbawdin qaldıqları ham mayda albastırdan islengen skulpturalardin sııqları bar. №8 ójireniin diywalları 1,3-4 m biyiklikte saqlangan. Onin maydanı 6 m². Ójirede qızıl, sarı, kók ham qońır túrdegi reńlerdegi topıraqlar bar. Máyektiin qabıgı tabıldı. Ol reńli kraskalardı tayarlawda qollanılğan. Bul ójirede qarawıl jasap, otqa qarap turğan¹³¹.

Poldin ústinde jemchukten, qaraldan islengen monshaqlar, qızgish jipek, altın falga, blyashka ham basqa buyımlar tabılğan. Onda natural razmerde áskerdiin suvreti bar. Onin bası joǵalğan. Qara saqalı bar. Moynında keń bezeniwi bar. Qalqanı bar. Kókiireginiin joqarǵı bóliminde moynında taǵılğan bezeniw zatı bar. Ekinshi bólek saqaldı albastırdan soqqan. Alebastrda kishkene altın folga bar. Suvrettiin shashıda altın menen bezelgen. Demek status altın, aǵash ham súyekler menen islengen. № 9 ójire 7 koridordan shıǵısında jaylasqan. Onin eni 1,8 m ham uzınlıǵı 7,1 m. №10 ójire №9 ójire menen tutasadı. Onin eni 4,4-5,5 m. Uzınlıǵı 7 metrge shekem saqlangan. Ójireniin shıǵıstaǵı diywalına jaqın ham qalğan úsh tarepinende orın qaldırıp qudıq qazılğan. Ol 7 m tereńlikke shekem qazıldı.

№ 11 a, 11 b ham 11 v ójirelerdin maydanı 450 m². Ol 300 m², 66 m² ham 80 m² maydandan ibarat. Arqadaǵı diywaldin pasinen kók sızıq ótedi. Batıstaǵı diywalı jaqsı saqlangan. Onin, bul tarepinde eni 2 m ótkel bar. 60-70 sm poldan biyiklikte tekshe bar. Onin eni 1,6 m ham tereńligi 20 sm. Onin tusında aq, qara ham qońır reńde bezelgen. Qońır ham qızıl reńlerdin qaldıqları bar. Túsliktegi diywalında esik bar. Qulağan diywaldan qara, aq, qızıl, qońır ham kók kraskanin sııqları tabıldı. Túslik-batıstaǵı múyeshten qońır-qızgish, qızıl, aq, qara, kók reńdegi bólekleri tabıldı. Túsliktegi diywalda tereńligi 0,8m, eni 2,05 m ham biyikligi 1,7m tekshe bar. Ol jerde diywaldin tómengi tarepi kókke boyalgan. Onin joqarısı qońır-qızgish ham qızıl kraska menen boyalgan. Batıstaǵı diywal kók reńde boyalgan¹³².

№12 ójireniin batıstaǵı diywalınin ortasında eni 2 m qapının ornı bar. Onnan №12 ójirege baradı. Ójireniin diywalınin biyikligi 1,5 m. Batıstaǵı diywalında biyikligi 2,1 m ham tereńligi 0,6 m nisha bar. Diywaldin tómeminde eni 30-40 sm kók polasa bar. Onin sheti qara

¹³¹ Топрак кала. Дворец. М.1981. С.128.

¹³² Топрак кала. Дворец. М.1981. С.67-68.

menen sızılğan. Arqadağı diywalda 1 m biyiklikte qızıl, qara hám aq kraskanıń qaldıǵı bar. Olardıń járdeminde 25 sm tórt múyeshlikler sızılğan.

№13 ójireniń uzunlıǵı 4,5 m hám eni 1,8 m. Túsliktegi hám arqadağı diywalında poldan 0,4 m joqarıda úlken emes tekshe bar. Olardıń eni 1,1 m hám tereńligi 0,8 m. Ójireniń pásinde kók enli sızıqlar bar. Onıń ústinde hár túrli súwretler sızılğan. Qara, qońır, qızǵısh-qońır boyawlar menen sızılğan. Súwretlerdi tájiriybeli xudojnik soqqan. Súwretler 4,5 metr diywaldı iyelegen. Diywaldıń tekke 1 m bálentlikke shekem saqlanǵan. Onıń túsliktegi shetinde aldınǵı attıń eki ayaǵı sızılğan. Onıń aldında qarsı júrip kiyatırǵan taǵı attıń eki ayaǵı bar¹³³. Buǵan uqsas súwretler Xorezmde de payda bolǵanlıǵın S.P. Tolstov jazadı¹³⁴.

№14 ójire planda kvadrat tárizli. Maydanı 400 m². Ol haywannan batista jaylasqan. Ol maydanı boyınsha eń úlken bolıp saraydıń orayı esaplanadı. Onıń diywalları 0,4-1,7 m saqlanǵan. Onıń biyikligi 6-7 m bolǵan. Ójireden 1972-jılı 2x2 m bolǵan gerbishten órilgen hám ústi kúygen biyiklik ashıldı. Tostan islengen sútiniń smıǵı qapınıń ornınan tabıldı. Demek, ójireni tórt jerden tirepberdi berilip bastırılǵan. Oraylıq massiv konstruktsiyasında xanalardaǵı 2 tiptegi bastırmanı kóremiz. Birinshisi aǵash penen tegis bastırılǵan bolıp ekinshisi arnawlı gerbishler menen órip bastırılǵan.

ÁDEBIYATLAR:

1. Топрак кала. Дворец. М.1981.
2. Документы. В книге Топырақ қала. Дворец. М., 1984
3. Городище Топрақ қала. М., 1981
4. Лоховиц В.А. Рапопорт Ю.А. Работы в Топрак кала. АО, М., 1977.
5. Толстов С.П. Древний Хорезм. М., 1948

¹³³ Каптерева Т. П. Искусство стран Магриба. М., 1980. Илл. 167-172.

¹³⁴ Толстов С.П. М., Древний Хорезм 1948. С.304. таб. 10-83.